

A portrait of Vladimír Krejčí, a man with short, dark hair, wearing a dark suit and a patterned tie. The portrait is split diagonally by a red line. The left side of his face is in grayscale, while the right side is tinted blue. The background of the portrait is dark blue. The overall design of the book cover features large, overlapping geometric shapes in blue, red, and gray.

Vladimír Krejčí

poznámenaný

Deset měsíců s Janem A. Bařou

≡ KNIHA ZLIN

Poznamenaný Deset měsíců s Janem A. Baťou

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihazlin.cz
www.albatrosmedia.cz

 KNIHA ZLIN

Vladimír Krejčí
Poznamenaný – Deset měsíců s Janem A. Baťou – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

tema

Vladimír Krejčí

Poznamenaný

Deset měsíců s Janem A. Baťou

žádost
eměř dva ro
tedy stal důcho
erém podniku byly vša
Laboratorními přístroji v
nějaké své produktivní činnos
jako smluvní pracovník pro tělových
Sportklimezu v Radlicích a pak přešel jako
ce v podniku Sportovní stavby v Praze na Karlově
převzala Správa výrobních podniků České organizace ČSTV
práce, později jako vedoucího právníka a nakonec jako právníka
úseku. Po Ústřední správě mne přijala Oblastní správa pro kontrol
Při zmíněné práci v Praze jako právníka jsem si také přivydělával
nín oken a úklidem po malířích v provozu a kanceláři Družstev
víc : v Družstevní službě se podařilo získat za celou dobu pr
že, který tam slevil úspěchy při výrobě zahradních sluneš
lavně : obešla se bez zaujatého kádrování a poli
kální dobráček. Ale i to časem ustalo
a zkušenosti.

Daslov

vák cituje ve své For
umřel, než zap
ně hráli, s
to, že

Vladimír Krejčí

Poznamenaný

Deset měsíců s Janem A. Bařou

K vydání připravil a úvodní studií
a poznámkovým aparátem opatřil
Martin Jemelka

≡ KNIHA ZLIN

Kniha vyšla s podporou výzkumného programu Strategie AV 21:
Paměť v digitálním věku.

Recenzovali:
PhDr. Ondřej Ševeček, Ph.D.
PhDr. Josef Tomeš, Ph.D.

Text © Vladimír Krejčí, 1993

Text © Martin Jemelka, 2019

© Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2019

Cover foto © Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Zlín

ISBN 978-80-88304-08-1

ISBN 978-80-7473-871-5

ISBN e-knihy 978-80-7473-897-5 (1. zveřejnění, 2019)

Obsah

Deset měsíců, které poznamenaly jeden lidský život Memoáry Vladimíra Krejčího (1908–1993)

Martin Jemelka

Geneze	11
Genealogie	16
Memoáry	28
Ediční poznámka	35
Poděkování	37

Poznamenaný Deset měsíců s Janem Baťou a jak to bylo dál

Vladimír Krejčí

Úvodem	41
I. Těch deset měsíců s Janem Baťou	43
II. Byla válka...	111
III. ... a nastal mír	163
Doslov	187
Dodatek z „veršování“ Jana Bati	189

Poznámky	195
Jmenný rejstřík	275
Místní rejstřík	279
Seznam pramenů a literatury	281
Seznam fotografií	290
Resumé	291

Deset měsíců, které poznamenaly jeden lidský život

**Memoáry
Vladimíra Krejčího
(1908–1993)**

Martin Jemelka

Geneze

Jednou z prvních publikací, kterou v roce 1993 vydalo dnes již zaniklé pražské nakladatelství Victoria Publishing (1992–2004), byly útlé memoáry Ferdinanda Menčíka,¹ provokativně nazvané *Poskokem u Jana Bati*.² Počátkem devadesátých let 20. století Menčíkovo jméno rezonovalo jen v úzkých kruzích nově se etabloující baťovské historiografie. Ohlas mělo snad ještě na Zlínsku, kde Menčík prožil významnou část svého života před odchodem do emigrace a kde rodné příjmení Marie Menčíkové-Baťové (1893–1954), manželky podnikatele Tomáše Bati (1876–1932), neupadlo zcela v zapomnění. Ferdinand Menčík byl synovcem Marie Baťové a většinu dlouhého profesního života prožil ve službách rodinné firmy Baťa a jejích šéfů Jana Antonína Bati (1898–1965) a Tomáše Jana Bati (1914–2008). Za Protektorátu Čechy a Morava náležel ke zlínským baťovcům od ledna 1940 i vědec a vynálezce Otto Wichterle,³ který k Menčíkovým memoárům napsal předmluvu: „Mezi baťovce se hlásíme všichni, kdo jsme se třeba jen kousíčkem svého života spojili s životem firmy. Jedinečná zkušenost ze spolupráce s Baťou nás poznamenala na trvalo pro celý život,“ napsal Wichterle v závěru předmluvy k Menčíkově knížce,⁴ která vznikla v atmosféře horečného a nekritického polistopadového zájmu o fenomén Baťa.

Menčíkovy vzpomínky byly odpovědí na volání po knížkách o Tomáši Baťovi, jeho rodině a firmě, životopisech významných baťovců i odborné literatuře o systému Baťa, jeho zlínských dějinách a možném využití v podmínkách etabloující se polistopadové tržní ekonomiky.⁵ Mezi baťovskou literaturou raných devadesátých let zaujaly Menčíkovy memoáry přes svou stručnost jedinečné postavení: přinášely totiž

svědectví příslušníka širší rodiny Baťovy a nebyly věnovány zakladateli firmy Tomášovi, ale jeho mladšímu nevlastnímu bratrovi Janu Antonínovi. Kontroverzní jméno Jana Antonína Bati nepřestalo být ani po roce 1989 srovnáváno se jménem jeho staršího bratra Tomáše. Nadále bylo spojováno s údajnou kolaborací s nacisty, jihoamerickým exilem a dramatickým koncem baťovského rodinného impéria ve střední Evropě v roce 1945, kdy byl koncernový majetek na území Československa a v rodícím se sovětském bloku znárodněn, aby se stal základem obuvnického, gumárenského i strojírenského průmyslu centrálně řízených ekonomik státně socialistického Československa, Jugoslávie, Maďarska či Polska.⁶

Ve stejném roce, kdy byly vydány Menčíkovy memoáry (1993), se uzavřel dlouhý život jiného významného baťovského pamětníka, jehož kanceláří prošel se stovkami dalších baťovců i Otto Wichterle. Menčíkovi byl dobře znám, ačkoliv – a nutno poznamenat, že poněkud překvapivě – v Menčíkových memoárech jeho jméno nezazní ani jednou. Řeč je o JUDr. Vladimíru Krejčím, posledním českém osobním tajemníkovi Jana Antonína Bati. Závěr Wichterleho úvodu k Menčíkovým memoárům („Jedinečná zkušenost ze spolupráce s Baťou nás poznamenala na trvalo pro celý život“) a název Krejčího pamětí (*Poznamenáný*) sugerují představu, že Krejčího vzpomínky vznikly jako reakce a doplnění Menčíkových memoárů, zvláště když se vztahují takřka k týmž událostem a hlavním aktérům baťovského desetiletí 1935–1945.⁷ Vzpomínky Vladimíra Krejčího ovšem nevznikly na základě poptávky pražského nakladatelství, orientovaného na odbornou literaturu z oblasti ekonomie. Dokonce nebyly ani polemikou s románovými memoáry Edvarda Valenty⁸ *Žil jsem s miliardářem*, vydanými poprvé v Československu rovněž počátkem devadesátých let.⁹ Krejčího memoáry otevíraly trilogii textů z let 1987–1988, věnovaných vzpomínkám na otce (*Náš táta*),¹⁰ matku (*Babi Barča*)¹¹ a vlastní život (*Poznamenáný*). Zatímco Krejčího vzpomínání na rodiče spatřilo světlo světa v květnu a listopadu 1988 a bylo určeno jen nejužšímu rodinnému kruhu, strojopis *Poznamenáný* vznikl již na konci roku 1987 s nepřehlédnutelnými literárními ambicemi a úmyslem dostat se časem k širší čtenářské veřejnosti.¹² I přes snahu autorových dědiců trvalo dalších třicet let, než se Krejčího memoáry dočkaly zveřejnění, příznačně péčí zlínského nakladatelství Kniha Zlín – ALBATROS Media, a. s., které se k baťovské tematice přihlásilo již několika publikacemi.¹³

Vzpomínky Vladimíra Krejčího jsou aktuálně nejmladším příspěvkem k baťovské memoárové literatuře posledního čtvrtstoletí, počítáno od roku 1993, kdy se uzavřel Krejčího život a kdy byly publikovány memoáry Ferdinanda Menčíka a baťovského účetního Stanislava Křečka (1909–1995).¹⁴ Baťovská memoárová literatura je bohatá a její kořeny sahají do doby a okruhu nejbližších spolupracovníků Tomáše Bati, kteří po továrníkově nečekaném úmrtí v červenci 1932 kladli základy baťovské memoárové tradice.¹⁵ Témata a jazyk baťovské memoárové literatury byly kodifikovány již v roce 1932, kdy byly v redakční úpravě Antonína Cekoty (1899–1995) publikovány *Úvahy a projevy* Tomáše Bati, konvolut továrníkových projevů, přednášek, novinových úvah a životopisných črt, známých čtenářům firemních novin *Sdělení* a *Zlín*. Normativně apelativní jazyk a obsah baťovských memoárů, které měly sloužit jako vzor nastupujícím generacím baťovců, se staly dědictvím, s nímž se baťovská memoárová literatura vyrovnává ještě dnes.¹⁶ Baťovo až symbolické ztroskotání na palubě letadla a bilancování nejstarších generací jeho spolupracovníků daly postupně vzniknout vzpomínkovým textům Huga Vavrečky (1880–1952),¹⁷ Dominika Čipery (1893–1963)¹⁸ a Vincence Jaroňka (1890–1962).¹⁹ Poválečné účtování s batismem a změna společenských poměrů po únoru 1948 s sebou přinesly drastickou změnu díkce a narativu baťovské memoárové literatury, a daly tak vzniknout Simajchlovým *Vzpomínkám baťováka* (1961), které byly obžalobou meziválečného a protektorátního systému Baťa. Nekritickou heroizaci Baťových podnikatelských aktivit a metod vystřídala zaslepená glorifikace ilegální komunistické organizace zlínských baťovců.²⁰ Milosrdnější pohled na batismus přineslo životopisné vyprávění olympioniků, manželů Dany (* 1922) a Emila (1922–2000) Zátokových z roku 1960.²¹

Nejplodnější éra baťovského literárního vzpomínání měla teprve přijít, a to po roce 1989, kdy postupně odcházela meziválečná generace baťovců, srovnávající životní zkušenosti spjaté s baťovským Zlínem s osobními a profesními trajektoriemi po únoru 1948.²² Právě v první polovině devadesátých let byly vedle memoárů Edvarda Valenty (1990), Stanislava Křečka (1992) a Ferdinanda Menčíka (1993) poprvé v roce 1993 ve slovenském originále vydány vzpomínky českého architekta Vladimíra Karfíka (1901–1996), bystrého a vtipného pozorovatele baťovského Zlína a jeho domácích a zahraničních satelitů v letech 1932–1945. Faktografickou věrností,

přesnou charakteristikou a exaktností vyjadřování náleží Karfíkovy memoáry na nejpřednější místo baťovské memoárové literatury.²³ Karfíkovy vzpomínky zprostředkovávají podobně jako memoáry Menčíkovy, Vavrečkovy, Gahurovy²⁴ nebo Krejčího osobní reflexi zlatého věku baťovského Zlína z perspektivy nejvyšších pater koncernové hierarchie. Kolem roku 2000 spatřily světlo světa i stále spíše ojedinělé vzpomínky níže postavených zaměstnanců koncernu Baťa, ať již pocházeli z venkovského a maloměstského prostředí,²⁵ nebo náleželi k meziválečným prominentům, o nichž je řeč i v Krejčího memoárech. Na myslí mám vzpomínky Elišky Junkové (1900–1994)²⁶, Vladimíra Lista (1877–1971)²⁷, Elmara Klose (1910–1993)²⁸ nebo opakovaně zmiňovaného Otty Wichterleho.²⁹

Ojedinělé postavení v baťovské memoárové literatuře zauímají obsáhlé vzpomínkové texty baťovského zaměstnance Josefa Vaňhary (1907–1997), vyučeného zlatníka a hodináře, který svou profesní kariéru v polovině dvacátých let spojil s firemním tiskem, ať již jako reportér, nebo fotograf.³⁰ Zvláštní punc uměleckých ambicí nesou vzpomínky malíře-krajináře a grafického designéra Jana Rajlichy (1920–2016), absolventa Školy umění a zaměstnance redakce podnikových novin,³¹ a spisovatele Ludvíka Vaculíka (1926–2015), odchovance zlínských internátů Baťových Mladých mužů.³² Nejspíše v sousedství Rajlichových a Vaculíkových memoárů by měly být alespoň připomenuty románové memoáry samotného Jana Antonína Bati, vzpírající se balancováním na hraně žánrů pojednání o memoárech baťovců,³³ stejně jako memoáry Tomáše Jana Bati z roku 1992.³⁴ K osobnosti Tomáše Bati juniora se vrátili i autoři konvolutu pamětnických vyprávění o Tomáši Janu Baťovi (2014).³⁵

Stručné bilancování baťovské memoárové literatury nemůže zapřít, že mezi četnými vzpomínkami až nápadně absentují paměti řadových zaměstnanců v dělnických profesích a vzpomínky baťovců, zaměstnaných za hranicemi koncernového hlavního města Zlína ve firemních prodejních filiálkách, výrobních jednotkách a celých továrních městech na československém území, a zvláště mimo ně, ať již na evropském kontinentu, nebo v zámoří. Výjimkou jsou memoáry baťovského exportéra Inocence Krutíla (1908–2000),³⁶ paměti Jana Vašici³⁷, stručné vzpomínky slovenských baťovců z Batizovců (Svitu),³⁸ strohá vyprávění zaměstnanců stavebního oddělení³⁹ a ojedinělé vzpomínky *Kam až došlo děvče z Hané*, jejichž autorkou byla Olga Andělová, narušující muž-

skou dominanci v řadách autorů baťovských memoárů.⁴⁰ Další, nejednou velmi cenné vzpomínky jsou uloženy ve sbírkách a fondech Státního okresního archivu Zlín, regionálního pracoviště Moravského zemského archivu v Brně,⁴¹ dokumentačního střediska Nadace Tomáše Bati ve Zlíně nebo v osobních archivech baťovských badatelů, ať již byly dílčím způsobem zveřejněny,⁴² nebo na své publikování teprve čekají.⁴³ Na antologie, natož moderní digitální edice pamětnických vyprávění domácích a zahraničních baťovců si budou muset čeští i zahraniční čtenáři a baťovští badatelé ještě počkat. Nadějí jim může být neutuchající zájem o dějiny koncernu Baťa a rodiny Baťovy, které se bez pohledu řadových aktérů ze všech pater baťovského podniku stěží obejdou. Zvláště v případě tak kontroverzní kapitoly baťovských dějin, jakou byl život a působení Jana Antonína Bati. Významným příspěvkem k této kapitole baťovských bádání jsou rozhodně memoáry Vladimíra Krejčího.

Genealogie

JUDr. Vladimíra Krejčího (23. 11. 1908 Praha, Královské Vinohrady – 25. 4. 1993 Praha) lze bez uzardění označit za příslušníka prvorepublikových elit. Krejčího otec Jan (15. 12. 1868 Nový Bydžov – 13. 1. 1942 Brno), literární historik, germanista, divadelní kritik a univerzitní profesor dějin německé literatury na pražské, brněnské a bratislavské univerzitě, vyrůstal po brzké ztrátě obou rodičů v pražském sirotčinci v Kateřinské ulici. Před vyučením kotlářem jej zachránili starší bratři František (1858) a Rudolf (z otceva prvního manželství pocházela ještě sestra Marie, z druhého manželství bratr Eduard), kteří jej podporovali na studiích na gymnáziu v Novém Bydžově a posléze na filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze (obor německý jazyk a literatura). Profesionální kariéru započal Jan Krejčí po stipendijních pobytech v Lipsku (1892) a Berlíně (1896) s doktorátem z filozofie (1894) na karlínském reálném gymnáziu, odkud pilný, spořivý a společenský Krejčí docházel jako soukromý docent dějin německé literatury (1898) vyučovat na českou univerzitu. V rodině karlínského restaurátora Heřmana se seznámil s o dvacet let mladší Růženou Heřmanovou, která se stala po šestileté známosti v roce 1906 Krejčího manželkou. Manželům Janu a Růženě Krejčovým se po přestěhování na Královské Vinohrady čp. 1195 narodili tři synové, Jan (1907), Vladimír (1908) a Jiří (1915). Začátek první světové války zastihl respektovaného germanistu, znalce Goethova, Schillerova a Heineho díla, pravidelného přispěvatele časopisu *Čas* a autora jedné z prvních monografií o Richardu Wagnerovi⁴⁴ mezi záložními důstojníky rakousko-uherské armády. V červenci 1914 narukoval v Benešově k 61. pluku domobranců, jimž

1 | Sourozenci Krejčovi na nedatované ateliérové fotografii z doby kolem roku 1885: ve směru hodinových ručiček František, Rudolf, Jan a Eduard.

velel do roku 1915, než byl poslán nejprve do Prešpurku (Bratislavy) a v roce 1916 na frontu do Rumunska, odkud byl následujícího roku s podlomeným zdravím vyreklamován Karlo-Ferdinandovou univerzitou.

Vyhlášení republiky 28. 10. 1918 a příjezd prezidenta Masaryka 21. 12. 1918 prožíval přesvědčený germanofil Jan Krejčí s nadšením českého nacionalisty v pražských ulicích a po boku starších synů Jana a Vladimíra. Krátce po založení Masarykovy univerzity v Brně byl jmenován řádným profesorem (1919) dějin německé literatury. Obětavě se podílel jako hostující profesor na budování germanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (1923–1926). V akademickém roce 1923–1924 byl děkanem

2 | Gymnaziální profesor a soukromý docent dějin německé literatury Jan Krejčí na portrétní fotografii z roku 1900.

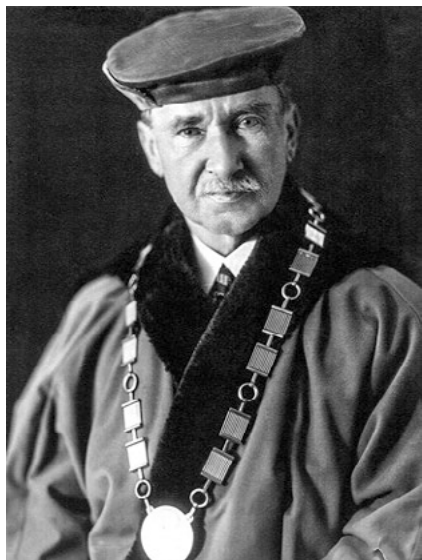

Filosofické fakulty a v letech 1934–1935 rektorem Masarykovy univerzity v Brně. V úřadu rektora Masarykovy univerzity inicioval zhotovení rektorského řetězu, který přijal z rukou prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka při audienci v Lánech 30. 8. 1935. O dva roky později se ujal role promotora prezidenta Edvarda Beneše při jmenování doktorem honoris causa. Působil jako člen Královské české společnosti nauk, České akademie věd a umění, Učené společnosti Šafaříkovy a Spolku Kounicovy studentské koleje českých vysokých škol v Brně. Uzavření vysokých škol v listopadu 1939 přijal o to tragičtěji, že se mezi studenty odvěčnými do koncentračních táborů ocitl i jeho nejmladší syn Jiří. Závěr života prožil Jan Krejčí v milovaném okolí Plané

nad Lužnicí a v Brně (Lužická 3), kde také v lednu 1942 po delší nemoci zemřel. Pochován byl na brněnském Ústředním hřbitově.⁴⁵

V akademickém roce 1923–1924, kdy byl Jan Krejčí děkanem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, zastával tentýž úřad na Krejčího alma mater v Praze jeho starší bratr František Krejčí (21. 8. 1858 Hostinné – 24. 5. 1934 Praha), psycholog, filozof a meziválečný poslanec a senátor Revolučního a Národního shromáždění Republiky československé za Československou stranu socialistickou. Absolvent studií klasické filologie, estetiky, filozofie a psychologie na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy (1875–1879) působil nejprve na venkovských středních školách, včetně novobydžovského gymnázia, kde studoval i mladší bratr Jan. V roce 1898 byl přeložen do Prahy a o sedm let později byl jmenován mimořádným, v roce 1912 řádným profesorem filozofie a psychologie. František Krejčí, v letech 1900–1931 hlavní redaktor filozofického časopisu *Česká mysl*, byl již před první světovou válkou významnou postavou českého nemarxistického socialismu a protiklerikálně-volnomyšlenkářského hnutí. Krejčí je považován za zakladatelskou osobnost české psychologizující pozitivistické filozofie a psychologie, jimž věnoval nespočet odborných a učebních textů. Za první světové války byl členem protirakouské odbojové organizace Maffie a v roce 1918 se podílel na vzniku České (Československé) strany socialistické, jejímž byl v letech 1918–1920 poslancem v Revolučním národním shromáždění, od roku 1920 senátorem v Národním shromáždění. V manželství s Johannou, rozenou Šťastnou (15. 12. 1864 Mladá Boleslav – 1905 Praha), se narodily tři děti, dcery Amálie (1889) a Johanna (1890) a syn František, hudební skladatel Iša Krejčí (1904–1968), o němž je rovněž řeč v memoárech Vladimíra Krejčího. Když se 27. 3. 1913 Františkova dcera Johanna provdala za akademického malíře Emila Fillu (1882–1953), za svědky jim byli na svatbě oba Johannini strýcové, královský zemský vrchní rada Rudolf Krejčí a univerzitní pedagog Jan Krejčí.⁴⁶

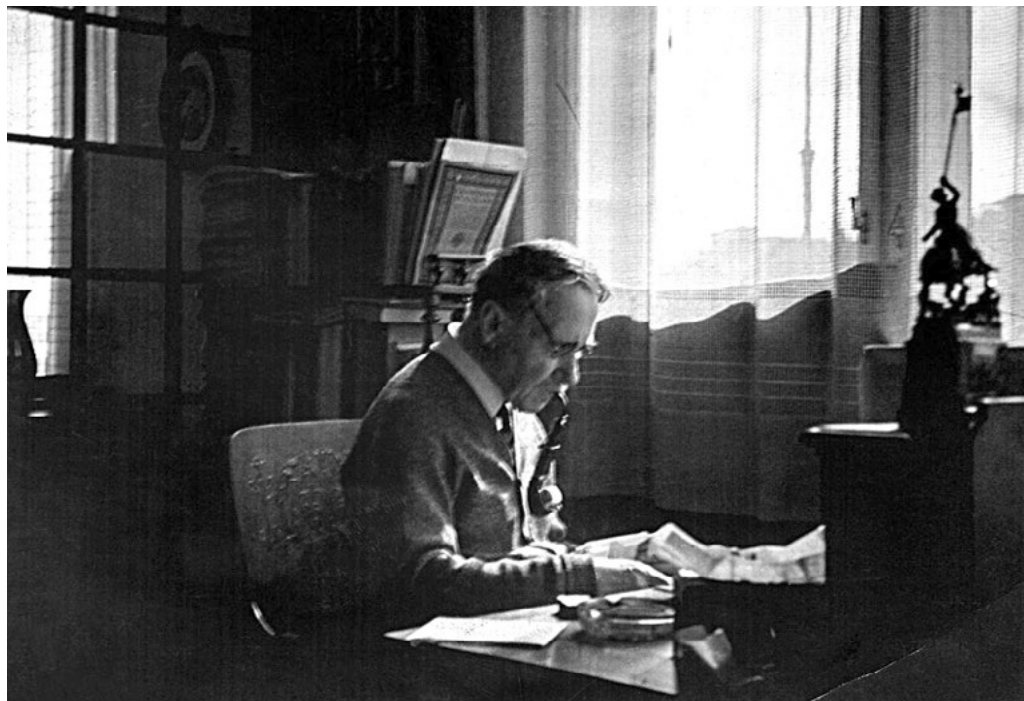
Ve stopách univerzitních profesorů Františka a Jana Krejčových kráčel i jejich synovec a Vladimírův bratranec, Karel, syn Rudolfa Krejčího, v době narození úředníka Zemského výboru pro Království české. Literární historik a slavista Karel Krejčí (20. 8. 1904 Praha – 26. 6. 1979 Praha) zakotvil na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy již v roce 1929 jako asistent slovanského semináře. V roce 1935 byl jmenován

3 | Profesor Jan Krejčí starší
v úřadu rektora Masarykovy
univerzity v Brně (1934–1935).

docentem a v letech 1945 a 1948 nejprve mimořádným a posléze řádným profesorem polského jazyka a literatury. Od roku 1958 byl zaměstnancem Slovanského ústavu Československé akademie věd, odkud musel z politických důvodů odejít v roce 1975.⁴⁷

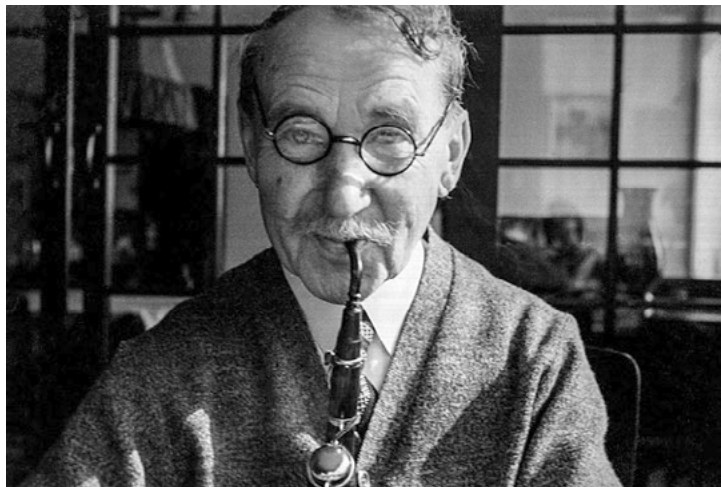
Z matčiny strany sahaly rodové kořeny Vladimíra Krejčího do rodiny pražského restaurátora a hostinského Karla Heřmana, v jehož manželství s Annou, rozenou Benešovou, se narodily tři dcery. Prostřední z nich, Růžena (2. 5. 1888 Praha-Karlín – 8. 6. 1966 Brno), našla v roce 1900 zalíbení v mladém karlínském profesorovi Janu Krejčím, kterého si po šestileté známosti a pobytu v prachatickém klášteře ženské kongregace sv. Karla Boromejského, v němž se zdokonalovala v němčině, vzala 31. 7. 1906 za manžela. Růžena Krejčová se stala pilířem domácnosti mladého profesora, nejprve v Praze na Královských Vinohradech na Purkyňově náměstí s výhledem na Vinohradské divadlo (1906–1919), po přestěhování do Brna (1919) v Antonínské ulici a posléze v Lužické ulici na Kraví hoře. Vedení domácnosti, výchova tří synů a společenské kontakty spočívaly v rodině Krejčových v rukou temperamentní a hudbymilovné Růženy, k jejímž pražským známým patřila rodina malíře Františka Úprky (1868–1929), v Brně naopak rodiny hudebního vědce Vladimíra Helferta (1886–1945) a filologa Arne Nováka (1880–1939). První světovou válku prožila rodina Krejčových střídavě v Benešově, Bratislavě a Praze, kam se po vyreklamování českou univerzitou Karlo-Ferdinandovou vrátil

4 | Profesor Jan Krejčí starší v pracovně brněnského bytu v Lužické ulici na nedatované fotografii ze 30. let minulého století.

v roce 1917 i Růženin manžel Jan. Manželovo úmrtí v lednu 1942 nesla Růžena Krejčová těžce a zůstala již neprovdána. Synové a vnoučata se stali náplní jejího čtyřiašedesátiletého vdovského života, který se uzavřel v Brně v roce 1966.⁴⁸

V závěru života se matce v Brně věnoval především nejstarší z trojice synů, Jan, který jako jediný krácel v otcových šlépějích a kariéru spojil s akademickým prostředím. Prof. RNDr. Jan Krejčí, DrSc. (20. 5. 1907 Praha – 14. 12. 1993 Brno) absolvoval obecnou školu a gymnázium v Praze a Brně a po maturitě (1926) studoval na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Studia zakončil doktorátem přírodních věd (1932) a stipendijními pobyty na univerzitách ve Štrasburku (1932) a New Yorku (1936–1937). V roce 1939 byl jmenován docentem geografie, válečná léta však po uzavření českých vysokých škol prožil přičiněním mladšího bratra Vladimíra v Baťových závodech ve Zlíně jako geolog stavebního oddělení. Hned po skončení druhé světové války a bratrově odchodu z managementu firmy Baťa odešel v roce 1945 zpět do Brna, aby se jako mimořádný (1946) a následně řádný profesor (1950) věnoval fyzikální geografii. Šedesátá léta byla vrcholem jeho kariérního růstu: v roce 1962 byl vyhlášen vzorným pedagogem univerzity, o dva roky později byl jmenován doktorem věd (DrSc.)

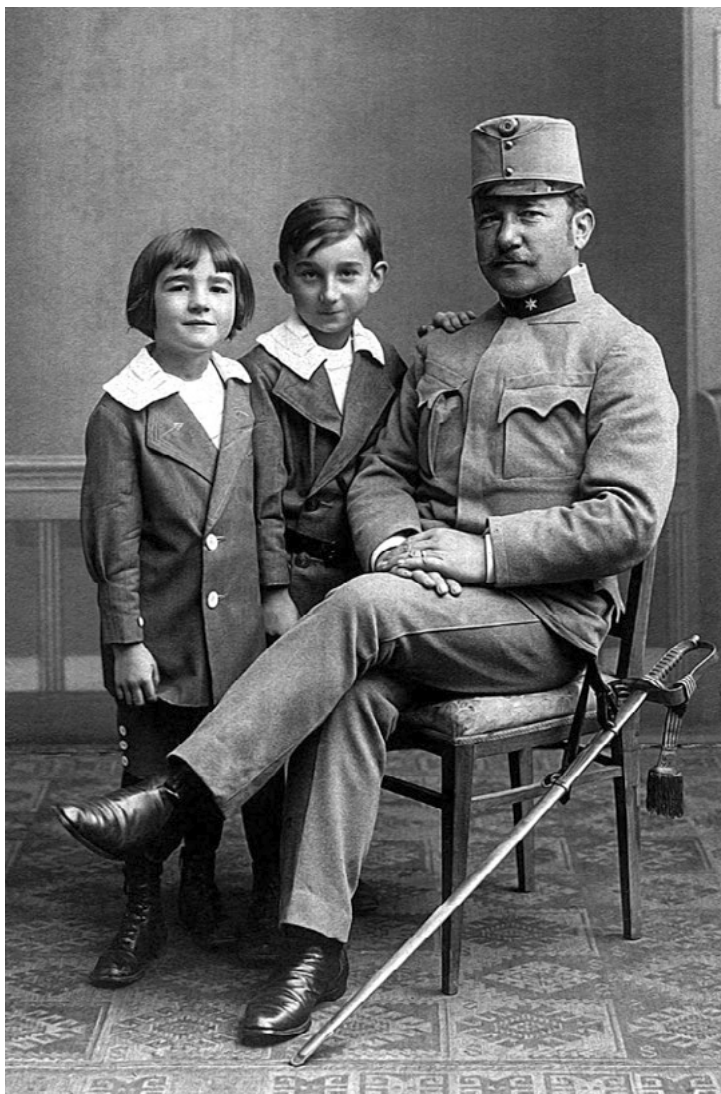
a v letech 1966 a 1967 byl vyznamenán Řádem práce za *Československý vojenský atlas* a Stříbrnou medailí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně. V roce 1969 byl zvolen děkanem Přírodovědecké fakulty brněnské univerzity, normalizační Ministerstvo školství ovšem volbu nepotvrdilo. Po dvaceti letech ve funkci odešel v roce 1970 z pozice vedoucího katedry geografie přírodovědecké fakulty.⁴⁹

V Brně studoval a vyrůstal i nejmladší ze sourozenců Krejčových, Ing. arch. Jiří Krejčí (23. 5. 1915 Praha – 13. 3. 1998 Toronto), který se rozhodl pro dráhu architekta. Architektu-

6 | Profesor Jan Krejčí mladší na nedatované fotografii z konce 60. let 20. století.

7 | Docent Jan Krejčí v uniformě záložního důstojníka rakousko-uherské armády na nedatované ateliérové fotografii z let 1914–1915 se syny Janem a Vladimírem (vlevo).

ru studoval hned dvakrát, nejprve v Brně na Vysoké škole technické Dra Edvarda Beneše (1934–1939) a po emigraci v roce 1949 znovu v Kanadě, kde mu nebyl československý vysokoškolský diplom legalizován. Pro jeho rodiče a sourozence byla paralyzující jak zkušenost Jiřího internace v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde byl takřka půl roku uvězněn na přelomu let 1939 a 1940 spolu s účastníky studentských demonstrací v říjnu a listopadu 1939, tak kanadská emigrace, kde ho až ve druhé polovině šedesátých let navštívil bratr Vladimír. Jiří Krejčí začínal jako kreslič v brněnské stavební kanceláři firmy Stavitel Zeman (1939–1940), než byl na bratrovu přímlovu 4. 6. 1940 přijat

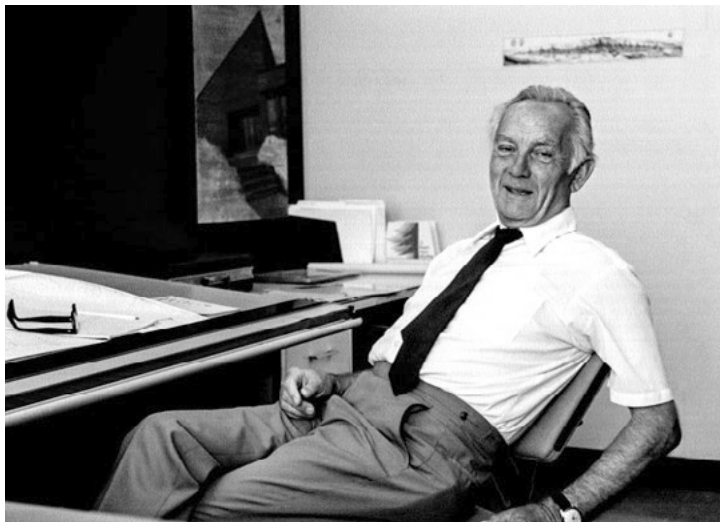
do stavebního oddělení koncernu Baťa. V žádosti o přijetí z 1. 12. 1939 uvedl zájem o práci v reklamním oddělení, do nějž se propracoval až po druhé světové válce a absolvování půlroční vojenské služby v Olomouci (1945–1946). V pozici vedoucího výstavního oddělení národního podniku Svit vycestoval 16. 7. 1949 na studijní cestu do Toronta, z níž se do vlasti již nevrátil. Propuštěn byl bez náhrady s odůvodněním „nevrátil se ze služební cesty do Toronta“. V Kanadě začínal v soukromé architektonické kanceláři, než se dopracoval do státní správy. Poprvé se oženil v Brně v roce 1942 s Věrou Svozilovou, podruhé v Kanadě v roce 1960 s Marií Zelníčkovou (* 1922).⁵⁰

Hlavním aktérem publikovaných vzpomínek na život v baťovském Zlíně je prostřední z bratrů Vladimír Krejčí. Narodil se na Vinohradech právě v den, kdy Divadlo na Vinohradech za okny bytu Krejčových poctil návštěvou císař František Josef I. Až do základní vojenské služby, kterou strávil v Olomouci (1934–1936), sdílel Vladimír většinu života s rodiči a sourozenci. Vyrůstal v rodné Praze, Bratislavě, kam v letech 1914–1915 následoval otce v hodnosti záložního důstojníka rakousko-uherské armády, Plané nad Lužnicí, kde trávil s rodinou letní prázdniny, a od roku 1919 v moravské metropoli. V Brně také absolvoval středoškolská (maturita 1930) a na Masarykově univerzitě vysokoškolská studia práv (1930–1934). V brněnském kostele svatého Jakuba 22. 9. 1937 uzavřel sňatek s Jitkou Stavovou (26. 9. 1912 Brno – 12. 7. 2001 Praha), absolventkou rodinné školy v Brně, která dlouhá léta pracovala jako úřednice vinařsko-ovocnické sekce Zemského výzkumného ústavu zeměděl-

8 | Sourozenci Vladimír, Jiří a Jan Krejčovi (zleva doprava) na fotografii z poloviny 20. let minulého století.

9 | Architekt Jiří Krejčí na nedatované fotografii z přelomu 80. a 90. let 20. století.

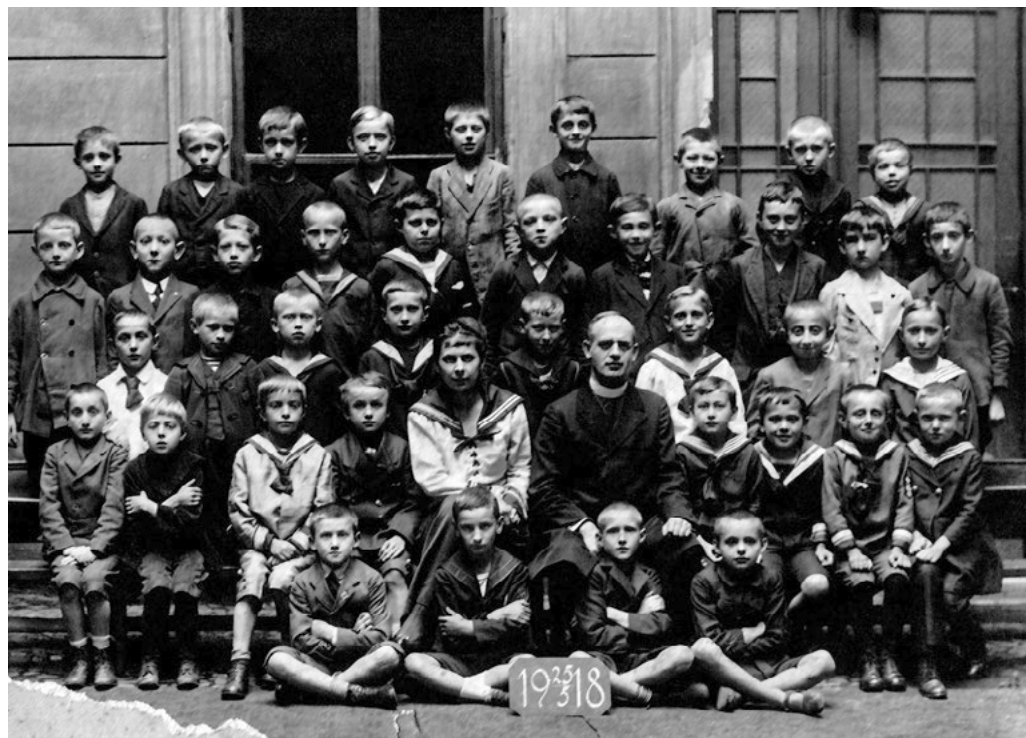

10 | Cvičení 61. pluku domobranců v Benešově (1914): v čele manželé Krejčovi se syny Janem a Vladimírem, za nimi ve světlé poddůstojnické uniformě sochař Stanislav Sucharda, který zemřel na následky zranění z východní fronty.

ského v Brně. Manželům Jitce a Vladimírovi se narodily dvě děti, dcera Magdaléna⁵¹ a syn Tomáš⁵².

Profesní kariéru započal Vladimír Krejčí v brněnské advokátní kanceláři JUDr. Artura Kládiva, kterou opustil před nástupem povinné vojenské služby s úlevou a vědomím, že morální dilemata advokacie nebudou jeho životní výzvou. Dne 2. 9. 1936 vstoupil s otcovým doporučujícím dopisem

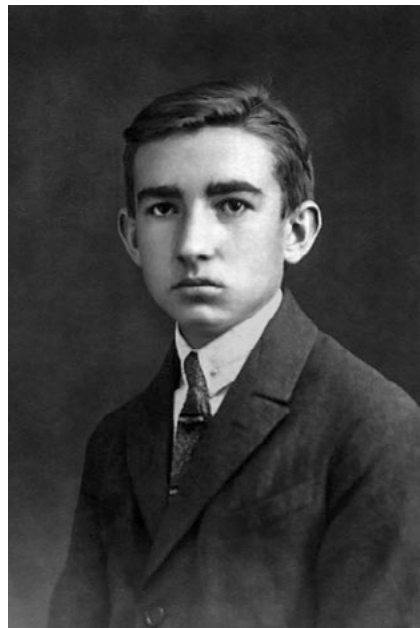

v kapse do služeb zlínského ústředí koncernu Baťa. Kariéru baťovce započal v právním oddělení, než se po dvou letech v září 1938 na doporučení svého předchůdce Františka Pokorného⁵³ na dobu následujících deseti měsíců ujal role osobního tajemníka Jana Antonína Bati, továrníkova posledního českého tajemníka před odchodem do USA v červnu 1939. Vladimír Krejčí měl J. A. Baťu na podzim 1939 následovat za oceán, začátek druhé světové války jej ovšem s rodinou přinutil zůstat v Protektorátu Čechy a Morava. Na přelomu let 1939 a 1940 působil Vladimír Krejčí v pražské kanceláři firmy Baťa, odkud byl na jaře 1940 povolán zpět do Zlína, kde setrval ve firemních službách až do poloviny roku 1945. Protektorátní vedení podniku s ním před koncem války počítalo na pozici vedoucího osobního oddělení. Osvobození Zlína a Československa a etablování nového komunistického vedení firmy Baťa pod národní správou jej ovšem přimělo po třech měsících ve funkci vedoucího osobního oddělení (1945) a po necelých devíti letech ve firemních službách (1936–1945) opustit Zlín, kde s manželkou a dětmi obýval baťovský domek v Dolní ulici čp. 2947 ve čtvrti Díly.

V polovině roku 1945 našel Vladimír Krejčí díky bohatým osobním kontaktům, které nabyl ve službách koncernu

11 | Školní fotografie Vladimíra Krejčího (druhý zprava ve čtvrté řadě) z posledního válečného školního roku 1917/1918 (datováno 25. 5. 1918).

12 | Nedatovaná portrétní fotografie Vladimíra Krejčího z první poloviny 20. let minulého století.

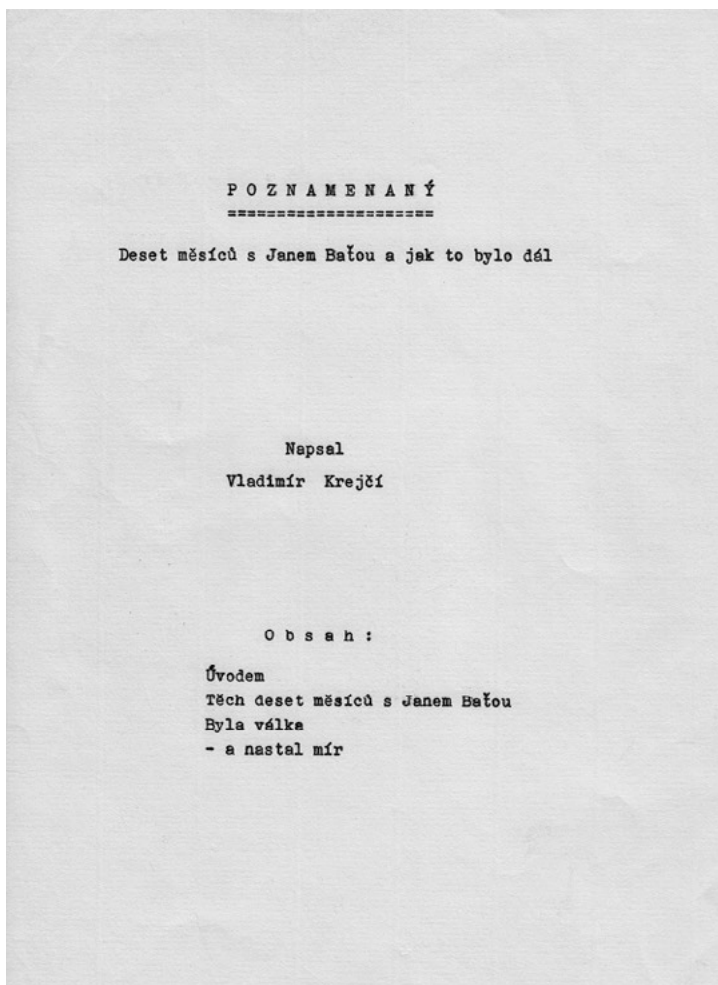

Baťa, nové zaměstnání v Československé filmové společnosti, z níž však musel odejít před únorem 1948 z obdobných důvodů jako z poválečného Zlína. Poúnorový establishment těžce nesl Krejčího baťovskou minulost a nezájem o politické stranictví, a proto od konce čtyřicátých let střídal zaměstnání, než zakotvil na Ministerstvu těžkého strojírenství (1950), ve vzduchotechnických Závodech Rudých letnic v Radotíně (1958) a Laboratorních přístrojích v Praze (1961). Srpnové události roku 1968 a nástup normalizace oživily vzpomínky na Krejčího baťovskou profesní minulost a přispěly k jeho relativně brzkému penzionování v roce 1970. Stejně jako bratr Jan a bratranec Karel se tak stal obětí nastupující normalizace. Penzi prožíval agilní Vladimír Krejčí jako období hledání nových pracovních příležitostí, naposledy ve službách Sportstavu, a jako životní etapu nových výzev v oblasti sebevzdělávání a memoárové činnosti (1987–1988). Na jaře 1993 zemřel po vážné nemoci ve věku nedožitých pětáosmdesáti let. Pochován byl na hřbitově v Praze-Malvazinkách.⁵⁴

Memoáry

Paměti Vladimíra Krejčího reflektují události v podstatě celé druhé třetiny 20. století. Sledují především léta 1936–1970, která se kryjí s dobou jeho profesní kariéry ve službách koncernu Baťa, Československé filmové společnosti, Ministerstva těžkého strojírenství a národních podniků Rudé letnice Radotín a Laboratorní přístroje Praha. Autor sám vzpomínky rozdělil do tří oddílů (*Těch deset měsíců s Janem Baťou*, *Byla válka...*, *A nastal mír...*), periodicky rámovaných vypuknutím druhé světové války (1. 9. 1939), odchodem ze služeb firmy Baťa pod národní správou v létě 1945 a autorovým předčasným penzionováním (1970). Těžištěm Krejčího memoárů jsou nejrozsáhlejší první dva díly, věnované autorově profesní formaci v baťovských službách. Nejkratší třetí oddíl ovšem není pouhým apendixem prvních dvou částí, ale uceleným, i když ve srovnání s prvními dvěma oddíly výrazně stručnějším domyšlením důsledků baťovské profesní „stigmatizace“ po roce 1948. Baťovská životní škola Krejčího pronásledovala nejen po únoru 1948, ale ještě po dvaceti letech, po srpnu 1968, kdy se stal s jinými příslušníky širší rodiny Krejčovy obětí normalizačních personálních čistek. Jeho zlínská léta ve službě Baťovým závodům dokonce skandalizoval pražský tisk.

Vlastní jádro Krejčího memoárů mapuje události let 1938–1945, což byla nejen tragická a přelomová epocha v moderních (středo)evropských dějinách, ale i vrcholná a současně kataklyzmatická perioda prvního půlstoletí dějin firmy Baťa (1894–1945).⁵⁵ Na počátku období 1938–1945 stála série strategických rozhodnutí firemního vedení, jak nadnárodní koncern Baťa, operující na několika kontinentech, etablovat v podmínkách světového konfliktu a nechat

jej prosperovat, ba dokonce profitovat z ozbrojeného střetu na obou stranách válčícího světa.⁵⁶ Atmosféru v nejvyšších patrech koncernového vedení v předvečer druhé světové války a tehdy nejaktuálnější problémy firemního strategického rozhodování (např. plánování továrních měst a konstituování tzv. jednotek) popisuje Krejčí věrohodně, včetně nesnadné cesty příslušníků rodiny Baťovy za protektorátní hranice na jaře a v brzkém létě 1939. Na sklonku osmileté periody 1938–1945 stálo zhroucení nacistickým Němcem ovládané Evropy, počátek sovětského panství nad její středovýchodní částí a znárodnění velkých průmyslových závodů v čele s koncernem Baťa, které nabylo ve druhé polovině čtyřicátých let podobu mediálně ostře sledovaného účtování s předmnichovskou republikou a jejími ekonomickými elitami, rodinu Baťovu nevyjímaje.

V Krejčího memoárech ožívá pomnichovská a válečná perioda koncernových dějin nejprve optikou osobního tajemníka Jana Antonína Baťa, po Baťově odchodu do zámoří koncem června 1939 pohledem významného firemního úředníka, odborníka na hospodářské právo, mzdové otázky a personalistiku, pověřeného pravidelným kontaktem s centrálními okupačními úřady v Praze a německou správou firmy Baťa. Vladimíra Krejčího zastihujeme za války jako loajálního reprezentanta koncernové centrály, která jen ve Zlíně zaměstnávala na 20 000 zaměstnanců ve všech profesích.⁵⁷ Krejčího memoáry nejsou válečnými vzpomínkami odbojáře, ale věrného podnikového úředníka, který se snažil důsledně naplňovat firemní strategii lavírování mezi protektorátní správou, říšskoněmeckými vojenskými a ekonomickými zájmy, požadavky domácího a zahraničního vedení koncernu Baťa a představami o poválečném uspořádání Československa a firmy Baťa. Krejčímu nelze upřít osobní statečnost a angažmá ve prospěch válkou postižených protektorátních občanů, a to nejen z řad rodinných příslušníků a firemních zaměstnanců. Hned počátkem války intervenoval ve prospěch svých bratrů Jana a Jiřího, postižených uzavřením českých škol, v Jiřího případě dokonce internací v koncentračním táboře Sachsenhausen. Krejčího osobní iniciativou byla rovněž vyřešena komplikovaná rodinná situace výtvarníka Richarda Wiesnera, jehož francouzská manželka s dcerou uvízly v září 1939 na území okupované Francie. Zvláště po válce nebyla Krejčímu zapomenuta pomoc, kterou jako vlivný koncernový úředník poskytnul českým medikům, kteří se měli po uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 rozhodnout mezi nedokončením studia, nebo morálně a politicky problematickým pokračováním na říšskoněmeckých univerzitách. Čím více se protektorátní realitě vzdaloval Krejčího chlebodárce Jan Antonín Baťa, tím více se Krejčí sblížoval s osobnostmi Dominika Čipery a Josefa Hlavničky, klíčovými hráči koncernu Baťa za druhé světové války. Rozhodnutí učinit z Krejčího českého „dozorce“ říšskoněmeckého správce firmy Dr. Albrechta Miesbacha, a po válce nakonec vlivného šéfa personálního oddělení, a to v poválečných měsících účtování s nacisty, kolaboranty i nevinnými zaměstnanci německé národnosti, svědčí o Krejčího vlivu a důvěře, jimž se těšil u protektorátního vedení koncernu Baťa.

Krejčího paměti mají ve srovnání s dosud publikovanou baťovskou memoárovou literaturou řadu předností. Nejvyšší patra koncernového vedení sledoval z bezprostřední blízkosti

Ú v o d a m

Když jsem byl malý kluk, panoval takový zvyk, že dětem, kterým nevoněla škola nebo v ní nějak neprosplývaly, říkali rodiče výhrudně: "Půjdeš na ševcovanu!"

Nebyl jsem takovým nedobrym školákem, ale asi jsem si někdy zalejdačil a tak mám v takové dávno a ne už zcela jasné vzpomínce, že mi můj tatínek kdysi také těmi slovy, i když spíše žertem, pohrozil. Tatínek byl profesorem na vysoké škole a na dobrém školním prospěchu jeho tří synů mu pochopitelně záleželo.

Osud tomu chtěl, že jsem sice vystudoval a odpromoval k akademickému titulu, ale první opravdové a šťastné zaměstnání našel - v ševcovině - u zlínské firmy Baťa.

Stává se, že některé prožitky, vliv prostředí a styk s lidmi, způsob práce a nabyté zkušenosti poznamenají člověka, jeho jednání a charakter na celý život. Vliv tohoto poznamenání a jeho důsledky se projevují, někdy úmyslné a vědomé, někdy bezděčné v jeho práci a chování a tím přinášejí někdy uznání a úspěch, ale někdy také kritiku a zásmě lidí, kteří zdroj tohoto poznamenání nedovedou, nechtějí nebo nesmějí pochopit.

Pro mne a pro celý běh mého života a práce bylo takovým poznamenáním zaměstnání u zlínské firmy Baťa. Věrnost tomuto poznamenání zůstala trvale nesmestitelná a projevila se v nejrůznějších situacích a činnostech kladně, ale v průběhu let, historických událostí a střídání politických režimů přinesla také mnoho osobních a existenčních nesnází, těžkostí, i nebezpečí.

Domnívám se, že všechno to může být zajímavým poučením i určitým dokumentem o lidech a událostech, a proto jsem se odhodlal zavzpomínat dokud je čas o svoje vzpomínky, určené původně jen pro okruh rodiny a nejbližších přátel, vydat i pro jiné.

kosti, aniž ztratil kontakt s dobovou realitou a řadovými zaměstnanci, spíše naopak. Krejčího pozice autonomního pozorovatele byla usnadněna skutečností, že nebyl ani příslušníkem Baťova rodinného klanu (Menčík), ani nebyl ambiciózním literátem, zklamaným ve vlastních představách o literární službě firmě a rodině Baťové (Valenta). Rodové a intelektuální dispozice predestinovaly Krejčího ke kontaktům mezi zlínskou smetánkou i zdejšími umělci (přátelé mezi filmaři a pedagogy Školy umění). V době desetiletého pobytu ve Zlíně byl Krejčí stále mladým mužem – když Zlín v roce 1945 opouštěl, bylo mu teprve šestatřicet let – proto měl blízko ke sportu, přinejmenším k ragby, jež ve Zlíně nadšeně propagoval.

Ačkoliv jsou tyto vzpomínky detailním svědectvím o firemním angažmá v letech (1936)1938–1945 a nechybí v nich

desítky konkrétních jmen a událostí, v nichž se Vladimír Krejčí s odstupem více než čtyř desetiletí překvapivě mýlil jen výjimečně, nelze je zaměňovat za firemní kroniku, natož precizní a stále potřebnější zpracování koncernových dějin za druhé světové války. Přinejmenším kvůli nedůslednému sledování chronologické linie (podzim 1938), občasným exkurzům mimo sledovaná témata a subjektivní perspektivě autobiografického vyprávění. Přes mnoho úsměvných detailů a častou nadsázku, související s nepopíratelnými autorovými literárními vlohami jsou Krejčího jazyk a vyjadřování korektní, bez ambice aktéry či události skandalizovat. Jen výjimečně autor projeví osobní antipatie, ať již k „maloměřtáckému“ řediteli Miesbachovi, nebo k umělecky sebestřednému spisovateli Valentovi. Politické a názorové stranictví bylo Krejčímu spíše cizí, jakkoliv byl synem své doby. Mladické nadšení pro Sovětský svaz a jeho kulturu jej naučilo oceňovat přednosti levicových intelektuálů (pedagog Grác, architekt Voženilek), nenávisť k nacistickému Německu mu naopak nezatemnila mysl natolik, aby mezi zlinskými Němci nenalezl osobnosti hodné respektu (vojenský pověřenec Rustemeyer).

Klíčovou zůstává otázka, které pasáže memoárů jsou pro odbornou veřejnost informačně nejcenějším svědectvím o baťovském Zlíně, jeho kulisách a aktérech v letech kolem druhé světové války. Čtenáři Krejčího pamětí od autora oprávněně očekávají precizní popis chodu právního oddělení, jehož byl od září 1936 zaměstnancem. Líčení tiskových sporů, medializovaných kauz olejového kartelu a tzv. Akce Grygov a utilitaristického přístupu koncernového vedení ke koupi přádelny v Chrástavě u Liberce z majetku židovského podnikatele Schnabela, ohroženého nástupem nacismu, nezakrývá nevybíravé podnikatelské strategie končících třicátých let. Na dramatickosti nabývají memoáry ve vzpomínkách na četné zahraniční cesty na přelomu let 1938 a 1939, pokus rodiny Baťovy o odchod z českých zemí v předvečer vzniku Protektorátu 14. 3. 1939 a Baťovu cestu jihovýchodní a západní Evropou v červnu 1939, vrcholící továrnickým odchodem do zámoří. Ve II. díle Krejčího pamětí nelze přehlédnout enormní pozornost, která je věnována Škole umění, jejím pedagogům a ojedinelé atmosféře, v níž působili. K cenným informacím náleží pasáže věnované německému řediteli Miesbachovi, zlinským Němcům a účtování s některými zlinskými mýty (ředitelský výtah v budově č. 21). Vrcholem Krejčího memoárů jsou vzpomínky na po-

-20-

Podnik mne samozřejmě chtěl propustit s okamžitou platností ze zaměstnání. Na moje upozornění, že by to u pracovního soudu neprošlo, souhlasil s tím, že odejdu na vlastní žádost po čtvrtletní výpovědní lhůtě do důchodu, na který už mám téměř dva roky nárok.

Od 1. srpna 1970 jsem se tedy stal důchodcem. Všechny pokusy získat další zaměstnání v některém podniku byly však marné, zřejmě sňaly svoji roli údaje uvedené Laboratorními přístroji v aých kádrových materiálech. Avšak v zájmu nějaké své produktivní činnosti (a přívýtěku) jsem si našel práci jako smluvní pracovník pro tělovýchovnou jednotu Petřiny. Díky kontaktům s vedením ČSTV jsem pak přešel jako referent ekonomiky práce do Sportklimezu v Hradičích a pak pracoval jako vedoucí ekonomiky práce v podniku Sportovní stavby v Praze na Karlově náměstí. Odtud si mne převzala Správa výrobních podniků České organizace ČSTV pro ekonomiku práce, pak Ústřední správa tělovýchovných zařízení pro kontrolu a revizi, ponděží jako vědeckého právníka a nakonec jako právníka investičního úseku. Po Ústřední správě mne přijala Oblastní správa tělovýchovných zařízení v Praze jako právníka investičního úseku.

Při zmíněné práci pro TJ Petřiny jsem si také přivydělával umyváním oken a uklídkou po malířích v provozu a kancelářích Družstevní služby Prahy, což byl vůbec můj nejlepší výdělek ze celou dobu práce. A navíc : v Družstevní službě se podařilo získat dobré zaměstnání přivýtěmaže, který tam slavně úspěchy při výrobě zahraničních slunečnic.

Práce pro tělovýchovu mně otevřela zase zcela nové pracovní obory a hlavně : oběhla se bez zaujatého kádrování a politické diskriminace, když se oem tam přešel jsem našel některý antibetěvský nebo politický ultraradikální dobráček. Ale i to časem ustalo a k platnosti přišla pozitivní práce a zkušenosti.

Doslov

Vítězslav Novák cituje ve své Podzimní symfonii lidovou píseň :
"Nadej Fánbůh, sbych uměl, než zaplácím, co jsem dlužen !
Muzikantům ze te, že mně hráli, a děvčátům, co péročku daly !"

Protože jsem měl zato, že mým "dluhem" je také vzpomínat na školnost a některé lidi, dobré i nedobré, s nimiž jsem se setkával v práci a v zaměstnání, a že by aspoň něco z toho namílo upadnout v zapomnění, naplnil jsem toto "podzimní" povídání. Těch zaměstnání bylo třináct, pracovních profesí sedm (z nichž jedna Paer už na tom světě byl, však, kdo je cíl, kde je cíl ? ... Snad Solveigh ...

Tou Solveigh, ke které se Peerové stále vracejí a kterou ani při nejlákavějších pokušeních nikdy neopouštějí, může být osoba, člověk, ale také vlastní čisté svědomí. A být a zůstat věrným dobrému člověku a čistému svědomí je snad cílem, pro který stojí zato žít i poznamenaným.

slední válečné měsíce od bombardování v listopadu 1944 do osvobození Zlína Rudou armádou a ustavení poválečné národní správy v rukou bezskrupulózních komunistů Kijonky a Holého. Jevišťem posledního dílu Krejčího memoárů není jen Praha dvou poválečných desetiletí, ale i sociální kontakty, vytvořené v době autorova působení ve Zlíně. V procesu hledání nových zaměstnání v komplikovaných poválečných časech byly jeho hlavním sociálním kapitálem a záchranou, i když i po válce pronásledovala Krejčího shoda jeho příjmení s příjmením protektorátního ministra a ministerského předsedy Dr. Jaroslava Krejčího.⁵⁸

Vedle autora samotného je hlavním aktérem jeho vzpomínek Jan Antonín Baťa, v Krejčího memoárech důsledně Jan Baťa. Pochopit Krejčího vztah k J. A. Baťovi nelze bez znalosti událostí z poloviny listopadu 1938, kdy byl továrník Baťa

při cestě do Nizozemska zatčen gestapem v Mariánských Lázních a přes noc uvězněn v Karlových Varech. Krejčího vzpomínky jsou v tomto směru neocenitelným svědectvím o Baťově chování v krizových chvílích měření sil s nacistickým Německem. Dopad oné noci strávené v zajišťovací vazbě v poválečných soudních sporech s J. A. Baťou, obviňovaným z otevřené kolaborace s nacisty, nemohli Baťa, ani Krejčí v listopadu 1938 plně docenit. Jak však Krejčí přiznává, byla to právě ona noc v Sudetech, která jej definitivně sblížila s rozporuplnou šéfovou osobností, „chlapem chlapatá“ se sklony k „hranému“ velikášství, ale i enormní zodpovědností za širší Baťovu rodinu a celý podnik. Přes všechny továrníkovy rozmazy, nediplomatické vyjadřování a fatální rizika rychlého rozhodování v krizových časech mezi Mnichovem a druhou světovou válkou je Krejčího podoba J. A. Bati lidsky sympatickou kresbou workoholického podnikatele, milujícího rodinu, práci a život sám. „Jan Baťa měl snad hodně chyb, jako každý, ale nebyl ani zrádce národa, ani podvodník,“ napsal o Baťovi počátkem devadesátých let jeho „poskok“ Ferdinand Menčík. „A při tom všem a přes všechny snahy o energické šéfování v základě jeho charakteru známky dobroty a citovosti, zřejmě i z grafologického pohledu na jeho písmo a podpis, ovšem vedle toho i příznaky čehosi jako umíněného fanfarónství, snad velikášství... Jak čas ukázal, něco z toho převládalo v době, o které vyprávím, něco zřejmě převládlo později, snad i vlivem té strašné změny světa a lidských vztahů. Ale o tom, co bylo po jeho odjezdu do Ameriky, vím už jen z doslechu,“ dodává V. Krejčí.⁵⁹ Zda by se jeho vztah k Baťovi proměnil po případné americké zkušenosti, která mu byla na rozdíl od Menčíka a Valenty upřena kvůli vypuknutí druhé světové války, zůstává fikcí mimo rámec historického tázání. A tak jediného nemilosrdného odsouzení se dostalo Baťovi z pera Vladimíra Krejčího na poli básnickém. Baťova sbírka básní, vydaná pod pseudonymem Ing. Aloise Lidmily, již není v knihovně Krejčího dědiců k nalezení. O to zajímavější jsou její ukázky, samotným Krejčím zařazené do jeho memoárů. I v postmoderním světě rovnoprávnosti uměleckých textů naleznou Baťovy básničky méně pochopení než jeho osobnost. Dokud budeme postrádat moderní biografii J. A. Bati, která by jeho život a dílo důsledně zasadila do dobových souvislostí, budou Baťovy životní osudy svádět k bagatelizaci a jednostranným soudům.⁶⁰

Ediční poznámka

Memoáry Vladimíra Krejčího, dochované osobní dokumenty a vzpomínky jeho rodinných příslušníků nejsou jediným zdrojem informací o Krejčího zlínských letech 1936–1945. Rozsáhlý archivní fond Baťa, a. s., Zlín, uložený ve zlínském pracovišti Moravského zemského archivu v Brně, totiž ukrývá nejen jeden dokument, doplňující Krejčího vzpomínky a potřebné údaje o jeho působení ve zlínské koncernové centrále Baťa. Většina dochovaných archiválií ke Krejčího působení ve vedení koncernu Baťa má podobu úřední a zdvořilostní korespondence (1939),⁶¹ případně cestovních zpráv z jeho pravidelných návštěv centrálních protektorátních úřadů a ministerstev se sídlem v Praze (1940–1943).⁶² Z válečného roku 1940 je rovněž dochována Krejčího zpráva o aktivistické schůzi v pražské Lucerně, doplněná o článek z protektorátního časopisu *Vlajka* (1940, č. 58).⁶³ Představu o Krejčího finančním ohodnocení za Protektorátu zprostředkovává návrh mzdového ohodnocení z druhé poloviny roku 1939, kdy JUDr. Krejčí působil v pražské kanceláři firmy Baťa.⁶⁴ Předkládaná edice Krejčího memoárů by se ovšem neobešla bez dvojice Krejčího osobních zaměstnaneckých karet, z nichž druhá je uchovávána mezi zaměstnaneckými kartami pracovníků z prominentních rodin.⁶⁵ Přítomnost Krejčího podpisového vzoru mezi podpisy Jana Antonína a Tomáše Jana Baťových, Dominika Čipery, Aloise Gabesama, Josefa Hlavničky či Františka Maloty už jen dokládá význam Krejčího postavení ve firemní hierarchii v předvečer druhé světové války.⁶⁶

Přestože jsou memoáry Vladimíra Krejčího v ucelené ediční podobě předkládány široké veřejnosti poprvé, zájemcům o baťovskou problematiku nejsou zcela neznámé. Na

přelomu osmdesátých a devadesátých let kolovaly v úzkém okruhu absolventů Baťovy školy práce. Nejblíže se obsahem Krejčího memoárů zabýval zlínský historik Zdeněk Pokluda, který úryvky textu otiskl, nebo z nich alespoň čerpal informace v konvolutu biografii významných baťovců *Baťovi muži* (2012), konkrétně v případě J. A. Bati, D. Čipery, J. Hlavničky a H. Vavřečky.⁶⁷ Zdeněk Pokluda Krejčího memoáry zpřístupnil i mladému historikovi hospodářských a sociálních dějin Tomáši Geckovi, který je ve své doktorské disertační práci použil pro detailní vylíčení událostí spjatých s tzv. Akcí Grygov.⁶⁸ V ucelené podobě se ovšem Krejčího memoáry dostávají na veřejnost až tímto edičním počinem, a to včetně III. dílu pamětí, který badatele dosud nepoutal, ačkoliv líčí peripatetické osudy baťovců po únoru 1948.

Původní strojopisná podoba Krejčího memoárů z roku 1987 je sice v rodinném archivu dochována, vydavatelé ovšem pracovali s elektronickou transkripcí Krejčího pamětí, která vznikla v době prvního plánovaného vydání memoárů. Jazyková úprava byla vedena pietní snahou zpřístupnit čtenářům Krejčího literární styl co nejvěrněji. Proto byl text nejčastěji upravován jen sjednocením interpunkce, opravou zřejmých překlepů a pravopisných chyb, případně dělením a změnou pořadí rozsáhlých a informačně objemných souvětí. Pokud to bylo výjimečně potřeba, bylo korigováno oscilující psaní osobních jmen, a to ve prospěch jazykové podoby, doložené archivními prameny (např. Levinský → Lewinsky, Tihamér Luzsizca → Tihamér Luzsicza, Stojadinovič → Stojadinović atd.). V případě přechylování příjmení Krejčí byla zvolena ženská podoba jména s příponou -ová, tedy ve tvaru „Krejčová“ s přihlédnutím k rodinnému úzu používání tohoto příjmení. Cizojazyčné pasáže Krejčího memoárů, zvláště ve francouzském a německém jazyce, ponecháváme pro snazší orientaci v textu, včetně českého překladu, abychom nezatěžovali poznámkový aparát. Jeho rozsah byl diktován potřebami přiblížit čtenáři detaily Krejčího memoárů, tak bohatých na konkrétní události a osobnosti. Pokud to nebylo nutné, odkazy na použitou literaturu a archivní prameny naleznou čtenáři v závěru publikace, nikoliv v samotném textu, a to s ohledem na značný rozsah poznámkového aparátu.

Poděkování

„Habent sua fata libelli. Knihy mají své osudy,“ praví staré latinské přísloví. Memoáry Vladimíra Krejčího *Poznamenaný* byly finalizovány nejpozději v roce 1993, krátce před autorovým úmrtím. Trvalo ovšem další čtvrtstoletí, než se v polovině roku 2017 v elektronické poště autora těchto řádků objevil email Mgr. Pavly Gajdošíkové z nakladatelství Kniha Zlín – Albatros Media, a. s., s dotazem, zda bych se neujal redakce vzpomínek Vladimíra Krejčího. Ihned po pročtení strojopisu Krejčího vzpomínek mě jeho memoáry zaujaly, zvláště proto, že byly věnovány vrcholné éře baťovského půlstoletí 1894–1945 a přinášely neotřelý pohled na hlavní aktéry kataklyzmatické fáze baťovských dějin před vypuknutím druhé světové války a v jejím průběhu. Proto mé první poděkování míří k Pavle Gajdošíkové, jejímž prostřednictvím vstoupil Vladimír Krejčí do mého profesního života. Upřímně jí děkuji za trpělivou spolupráci při přípravě memoárů k tisku. Manželům MUDr. Magdaléně a MUDr. Ladislavu Knajflovým vděčím za vlídná přijetí a ochotu podělit se bez ostychu o rodinnou historii, včetně cenného obrazového materiálu z rodinného archivu. Velkým díkem jsem za připomínky a upozornění k redakci vzpomínek zavázán trpělivým recenzentům PhDr. Josefu Tomešovi, Ph.D., z Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., a PhDr. Ondřeji Ševečkovi, Ph.D., řediteli Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i., který mě v roce 2010 přivedl k výzkumům koncernu Baťa. Kniha by nevznikla bez velkorysé institucionální podpory Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, v. v. i., a jejich ředitele PhDr. Luboše Velka, Ph.D., a bez finanční podpory grantového programu Akademie věd České republiky Strategie AV21. Last, but not least, bych chtěl poděkovat manželce Lucii a dcerám Anežce a Anastázii, že byly ochotny trpět mé úteky k rukopisu vzpomínek Vladimíra Krejčího i ve chvílích, které měly patřit rodině.

Martin Jemelka

žádost
eměř dva ro
tedy stal důcho
erém podniku byly vša
Laboratorními přístroji v
nějaké své produktivní činnos
jako smluvní pracovník pro tělových
Sportklimezu v Radlicích a pak přešel jako
ce v podniku Sportovní stavby v Praze na Karlově
převzala Správa výrobních podniků České organizace ČSTV
práce, později jako vedoucího právníka a nakonec jako právníka
úseku. Po Ústřední správě mne přijala Oblastní správa pro kontrol
Při zmíněné práci v Praze jako právníka jsem si také přivydělával
nín oken a úklidem po malířích v provozu a kanceláři Družstev
víc : v Družstevní službě se podařilo získat za celou dobu pr
že, který tam slevil úspěchy při výrobě zahradních sluneš
lavně : obešla se bez zaujatého kádrování a poli
kální dobráček. Ale i to časem ustalo
a zkušenosti.

Daslov

vak cituje ve své For
umřel, než zap
ně hráli, s
to, že

Poznamenaný

**Deset měsíců s Janem Bařou
a jak to bylo dál**

Vladimír Krejčí

Úvodem

Když jsem byl malý kluk, panoval takový zvyk, že dětem, kterým nevoněla škola, nebo v ní neprosplávaly, říkali rodiče výhrůžně: „Půjdeš na ševcovinu!“¹ Nebyl jsem takovým nedobrým školákem, ale asi jsem si někdy zalajdačil, a tak mám v takové dávné a ne zcela jasné vzpomínce, že mi můj tatínek kdysi také těmi slovy, i když spíše žertem, pohrozil. Tatínek byl profesorem na vysoké škole a na dobrém školním prospěchu jeho tří synů mu pochopitelně záleželo.

Osud tomu chtěl, že jsem sice vystudoval a odpromoval s akademickým titulem, ale první opravdové a šťastné zaměstnání jsem našel v ševcovině – u zlínské firmy Baťa.

Stává se, že některé prožitky, vliv prostředí a styk s lidmi, způsob práce a nabyté zkušenosti poznamenají člověka, jeho jednání a charakter na celý život. Toto poznamenání a jeho důsledky se projevují, někdy úmyslně a vědomě, někdy bezděčně, v lidské práci a chování, a tím přinášejí někdy uznání a úspěch, jindy kritiku a zášť lidí, kteří zdroj tohoto poznamenání nedovedou, nechtějí, nebo nesmějí pochopit.

Pro mne a pro celý běh mého života a práce bylo takovým poznamenáním zaměstnání u zlínské firmy Baťa. Věrnost tomuto poznamenání zůstala trvalá a projevila se v nejrůznějších situacích a činnostech mého života kladně. V průběhu let, historických událostí a střídání politických režimů ale přinesla i mnoho osobních a existenčních nesnází, těžkostí a nebezpečí.

Domnívám se, že to všechno může být zajímavým poučením a určitým dokumentem o lidech a událostech. Proto jsem se odhodlal zavzpomínat, dokud je čas, a mé vzpomínky, určené původně jen okruhu rodiny a nejbližších přátel, vydat i pro jiné.

I .

Těch deset měsíců s Janem Baťou

Předmětem mého vzpomínání a vyprávění není přesné a úplné vylíčení pracovní činnosti referenta právního oddělení firmy Baťa a osobního tajemníka šéfa závodů Jana Bati. Byl by to složitý, obsáhlý a pro nezasvěcené čtenáře únavný popis vyřizování nejrůznějších úkolů, běžných povinností a mimořádných požadavků i okamžitých nápadů.

Byla to práce pestrá, náročná na trpělivost, vytrvalost, fantazii i smysl pro humor (Eliška Junková² měla v bytě popelník s nápisem: „Humor ist, wenn man trotzdem lacht!“), přinášející nezaplatitelné zkušenosti pro další život, pochopení a hodnocení lidí, pro získání úcty k práci, podnikavosti a nebojácnosti, pro schopnost rozlišovat, co je v kom velké a co malé. Byla to práce, jejíž krátkodobosti jsem si byl vědom. Mohla být jen odrazovým můstkem daleko samostatnější a odpovědnější činnosti.

Jak vstoupilo jméno Baťa do mého života?

Na Výstavě soudobé kultury v Brně v roce 1928³ měla svůj samostatný nevelký pavilon také zlínská firma Baťa. Snad nejzajímavější atrakcí této expozice byl plastický model města Zlína se všemi továrními i obytnými objekty, zejména firemními rodinnými domky a internáty. Barevně bylo rozlišeno, které objekty již byly postaveny a které firma hodlala postavit v nejbližších letech. Bylo to názorné, a přitom neuvěřitelně velkorysé. Stovky krychlíček domků v zahradách, rozběhlé od středu starého města po stráních dřevnického údolí.

Trvalo dosti dlouho, než se mi naskytla příležitost poznat osobně to zajímavé město, do kterého zvaly na křižovatkách všech moravských silnic směrové tabulky doprovázené symbolickým vyobrazením dámského střevíčku v kruhu se značkou firmy, jak jsme je vídali na rozcestích při autobusových lyžařských zájezdech z Brna do Javorníků.

Poprvé mne do Zlína přivedla exkurze brněnské právnické fakulty pořádaná v rámci seznamování posluchačů s významnými průmyslovými podniky a správními institucemi. Byl to dojem jako při vstupu do jiného světa. Snad takhle nějak to vypadalo v Americe: shon, spěch a hemžení, vším pronikající přitlumený hukot strojů, dílen a lanovek spojujících tovární budovy, bzučení signálů autocallu, hesla na zdech továrního objektu a všude červená barva cihel vyplňující betonové konstrukce několikapatrových objektů nebo prozrazující zdivo rodinných domků rozesetých po okolí. V dílnách lidé soustředění na pracovní úkony požadované neúprosně běžícím pásem, na jehož konci padala do rukou kontrolora jedna bota za druhou... Dojem silný, dalo by se říci mohutný, ohromující, ale lidsky tvrdý, drsný, silně kontrastující s navyklými studentskými představami o volnosti času a bezstarostnosti akademického života. Na druhé straně úroveň mezd a životního standardu lidí do té doby prostých a chudobných, světový rozmach závodů, zdolání důsledků hospodářské krize a neomezené možnosti osobního uplatnění a vyniknutí...

Při studiu národního hospodářství vyvstala občas vzpomínka na tuto exkurzi. Tím spíše, že do debat a novinářských článků se dostávaly i hlasy o protestech živnostenské strany a Ministerstva obchodu proti zřizování baťovských strojních správkáren⁴ a naopak o podpisových akcích orga-

16 | Panorama Baťových závodů pohledem od severu z mladcovského kopce na fotografii z roku 1940. Foto Řehák.